

MANIFESTACIONS RUPESTRES AL GRAN PENEDÈS

**JOAN PALLARÈS-PERSONAT
GENER AYMAMÍ I DOMINGO**

Amb el títol de «Manifestacions Rupestres al Gran Penedès», descrivim les mostres que coneixem dins d'aquesta àrea geogràfica; inicialment havíem pensat circumscriure aquest treball a les pintures rupestres, però, finalment, hem cregut convenient incloure-hi, també, els pocs gravats coneguts i, fins i tot, hem pensat que podria ser d'interès endinsar-nos en aquells signes representats no a la roca natural, sinó a la treballada per l'home, és a dir, en el camp gliptogràfic, que, al Gran Penedès no ha estat gaire considerat.

MANIFESTACIONS RUPESTRES AL GRAN PENEDÈS

INTRODUCCIÓ

Pel que fa a la pintura rupestre a la comarca penedesenca, es coneixen, avui dia, sis cavitats amb diverses representacions de figures d'estil naturalista-estilitzat, o bé abstracte-esquemàtic. Aquestes representacions no són ni tan abundants ni tan espectaculars com les contingudes als abrics rupestres del sud del Principat i al País Valencià, la qual cosa fa que l'interès dels estudiosos per aquestes no hagi estat tan gran; però, si més no, hem de considerar que s'emmarquen en l'avançada més al NE, deixant el cas del roc de les Orenetes, al Vallès, d'aquest tipus d'art prehistòric.

Cova de Segarull. Olèrdola (Alt Penedès)

Pintures descobertes per Pere Giró a l'agost de 1958 i estudiades per ell mateix i Eduard Ripoll el 1960. Estan situades a l'entrada d'una petita cova de 10 m de longitud, penjada en un cingle al marge esquerre de la Vall Sequera. Destaquen dues figures d'arquers, molt esquematitzades, amb grans arcs, de color vermell vinós i gran nombre de punts, empremtes i restes, d'idèntic color.

Cova-avenc de Vallmajor. Albinyana (Baix Penedès)

Descobertes per J. M. Solé el 1959 i estudiades per Salvador Vilaseca el 1961, la cova-avenc de Vallmajor, cavitat de considerables

proporcions, està situada al capdamunt d'una barrancada enfront de l'ermita de Sant Antoni a Albinyana. Les pintures són en una saleta lateral, a cosa de 40 metres de l'entrada, i part d'elles estaven cobertes de sediments en el moment de la descoberta; es tracta de set figures animalístiques, de difícil determinació, i d'estil esquemàtic, més catorze restes i dos motius indeterminats.

Cova de Can Castellví. Olèrdola (Alt Penedès)

L'any 1971, un grup de prospectors del Museu de Vilanova i la Geltrú realitzà un reconeixement a l'espaiosa balmada de Can Castellví, que conté restes d'edificacions de diverses èpoques, situada al principi de la vall on es troben les pintures de la Cova de Segarullis. El resultat fou la descoberta, en un replà, a uns vuit metres damunt del terra, d'un seguit de figures esquemàtiques identificades una com la d'un petit carnívor, dues com les d'animals, sense poder apreciar-ne la mena, i tretze més que corresponen a línies i restes.

Bibliogràficament aquestes pintures foren esmentades per E. Ripoll a la *Guia Itinerària d'Olèrdola*, publicada el 1971.

Roca Roja. Santa Maria de Miralles (Anoia)

Aquest jaciment va ser localitzat per F. Navarro Ferré el 1982 i donat a conèixer el mateix any. Es tracta d'una representació parietal a l'aire lliure, i no lluny de la cova de Valdecerves excavada per S. Vilaseca.

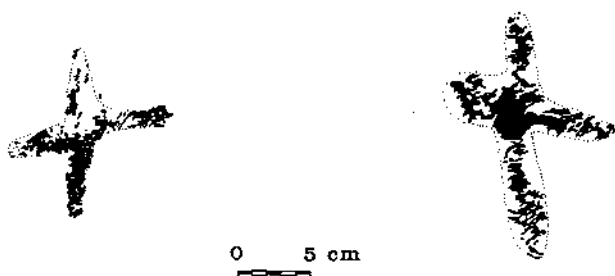
Juntament amb la cova de Segarullis, la roca Roja conté la millor representació de les que ens ocupem, car hi podem admirar la figura d'un càprid d'estil naturalista-estilitzat, que representa la localitzada més al NE d'allò que comunament ve a anomenar-se art llewantí. Té, a més, algunes altres restes indeterminades.

Cova de can Ximet. Olèrdola (Alt Penedès)

En realitat la cova de can Ximet és la continuació de la de can Castellví. A la seva part central, Albert i David Rubio i Victoria del Castillo descobriren, el 1984, dues figures cruciformes, pintades en vermell. Uns metres més enllà, juntament amb unes sitges i unes escales entallades a la roca, hi ha un seguit de restes d'ídic color. Aquestes pintures van ser publicades pels seus descobridors al I Congrés Internacional d'Art Rupestre, celebrat a Casp el 1985.

Calc de les pintures esquemàtiques de la Cova de Segarull, segons Eduard Ripoll.

Calc de les pintures rupestres esquemàtiques de la cova de can Ximet, segons Albert Rubio i Victoria del Castillo.

Abric del Cementiri. Olèrdola (Alt Penedès)

Concavitat que hem anomenat així per a distingir-la de l'anomenada cova del Cementiri, també al mateix barranc, confluent amb la vall Sequera, i propera al cementiri de la Plana Rodona. Aquesta cova es troba sovint esmentada als reculls arqueològics.

Pel setembre de 1985, J. Comas i J. Pallarès, durant una visita a les cavitats amb pintures dels voltants observaren diversos abrics que, examinats, en un d'ells veieren unes restes de pintura vermella, força malmeses, que semblen dibuixar un cercle. L'escassa vistositat d'aquesta manifestació rupestre ha fet que, fins avui, s'hagi mantingut inèdita.

Acabades d'enumerar les pintures rupestres passem ara als gravats, igualment poc espectaculars al Gran Penedès, però amb cert interès a sectors propers que, igualment, enumerem.

Dolmen de Plans de Ferran. Argençola (Anoia)

Aquesta cista megalítica es troba al km 14,2 de la carretera d'Igualada a Santa Coloma de Queralt i s'hi exhumaren restes pertanyents a l'època del bronze antic.

A la llosa que configura la coberta hi ha gravades no menys de cinc creus de cronologia incerta. Les tres més destacades amiden 40x22, 45x20 i 14x12 cm. Igualment hi ha una petita cassoleta en un lateral.

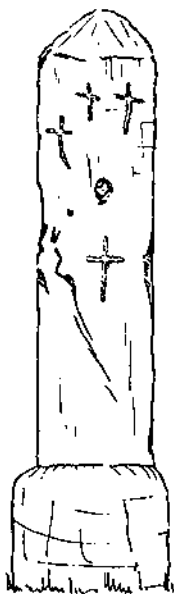
Ermita de Sant Esteve (o de Sant Blai) de Farriols. Bellprat (Anoia)

Aquesta ermita, originalment romànica de finals del XII, es troba a 10 minuts de la carretera, accedint-hi per un camí que parteix del km 2 de la carretera d'Igualada partint de Santa Coloma de Queralt.

El replà d'enfront de la porta d'accés està format per una roca que conté vint-i-vuit cassoletes circulars, gravades, de diverses mides, unides per nombrosos recs o xaragalls que conflueixen en una cucona entallada igualment a la roca, a l'extrem de la qual s'observen alguns entallaments per allotjar-hi bigues, car, possiblement, formà suport d'un antic habitatge.

Coll de les Creus. Pobla de Montornès (Tarragonès)

És a un quilòmetre a ponent de l'ermita de Montornès, a Puig-

*Mil·liari del Francàs,
segons Pere Giró.*

*Via Romana.
La Granada.*

Jansà, i en calcàries margoses miocèniques, just al límit dels termes de Pobla de Montornès i Altafulla, tocant la línia de ferrocarril.

Es tracta d'un seguit de creus estudiades per S. Vilaseca, el 1993, a indicacions de mossèn R. Pinyes, i publicades el 1943. Aquestes creus, escampades en diversos grups i traçades de diferents maneres: llatines, gregues, quadrades, potençades, recreuades, etc. s'agrupen formant diversos conjunts.

Pujol Rodó. La riera de Gaià (Tarragonès)

A 2 km de la població en direcció a Ferran, es tracta de tres creus, un signe ballesteriforme i un altre en forma de trident. Aquest jaciment va ser estudiat i publicat l'any 1970 per M. L. Vilaseca de Pallegà.

Via Romana. La Granada (Alt Penedès)

A uns 800 m. al NE de la població, en una de les pedres sorrenques del marge esquerre del camí, considerat tradicionalment com una via romana, existeix una creu incisa de 42x17 cm que, per l'aspecte, denota certa antigor. Cal esmentar que darrerament a l'entorn de la creu hi han aparegut algunes ratllades fetes per gent amb pocs escrúpolis que n'ignoraven el valor.

Font de Llinàs. Font-rubí (Alt Penedès)

Prop del coll de la Barraca, al marge dret del torrent de la Font de Llinàs o de Saumell.

Es tracta d'una creu gravada de manera incisa, de 15x12 cm, sobre un bloc d'arenisca vermella que forma part de la font. La base de la creu presenta un traç com pretenent donar-hi la forma de peanya.

Mil·liari del Francès. El Vendrell (Baix Penedès)

P. Giró donà la notícia, el 1968, de l'existència d'aquest mil·liari emprat com a fita dels termes de Sant Vicenç de Calders i Roda. El roc presentava com a característica peculiar dotze creus gravades a les seves cares, de mides que anaven des de 28x20 a 13x12,5 cm.

L'existència d'aquest darrer mil·liari ens dóna peu a esmentar-ne molts d'altres al llarg del Penedès i a entrar en el món dels signes

lapidaris i gliptogràfics, molts d'ells medievals, gravats, sobretot, als carreus de les parets de les esglésies, castells, etc. Pel que fa al Gran Penedès, tot i que considerem que és un tema no gaire estudiat i que, possiblement, n'existeixen molts més, nosaltres esmentem aquí els següents:

Santa Maria de Lavit. Torrelavit (Alt Penedès)

A la mateixa porta de l'església parroquial romànica, hi ha tres signes cruciformes. El del mig amb els braços ascendents. Semblen voler representar la idea d'un caivari, trident segons alguns autors, o bé la Santíssima Trinitat.

Sant Martí Sadevesa. Torrelavit (Alt Penedès)

Situat a l'església romànica d'aquest nom, a la porta de la paret sud, hi ha una representació d'ídntiques característiques que la del cas precedent. La figura central té, també, els braços ascendents. La seva envergadura és de 20 cm i en fa 27 d'alt.

Santa Magdalena. Pla del Penedès (Alt Penedès)

Església d'origen romànic. Un dels carreus de la paret sud presenta un signe ornamental en forma d'espina de peix.

Castell d'Eramprunyà. Gavà (Baix Llobregat)

Pel seu interès presentem aquest «grafit» alfabètic situat al mateix castell d'Eramprunyà, localitzat a l'extrem del massís de Garraf i abocat damunt de la plana del Delta del Llobregat.

Gravat a la roca sorrenca vermella del Bunsandstei triàsic, es llegeix:

*En lay de la encarnació de nre
senyor MCCC LXX V fo comensa
da la obra del mur da quest ca
stel per mosen Jac March.*

Cal dir que el castlà Jaume March, autor del grafit, era oncle del poeta Ausiàs March.

Igualment, cal fer esment que l'altre extrem nord del massís, al poblat ibèric de puig Castellar de Sant Vicenç dels Horts, va trobar-se

Font de Llinàs. Font-rubí.

Santa Maria de Lavit. Torrelavit.

*Sant Martí
Sadevesa.
Torrelavit.*

*Coberta del dolmen
de Plans de Ferran.
Argençola.*

una estela ibèrica decorada amb un signe, o que tenim notícia de grafits representant vaixells al castell de Calafell.

Finalment, i per acabar aquest treball, podríem esmentar les marques de picapedrer, abundoses al Gran Penedès i als seus voltants, que mereixen, ben bé, un tractament a part.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. 1992. *Catalunya Romànica*. Vol XIX. Fundació Enciclopèdia Catalana. Barcelona.
- AYMAMÍ DOMINGO, Gener. 1992. *Pinzellades de l'Alt Penedès*. Publ. Abadia de Montserrat, Barcelona.
- BATISTA NOGUERA, R. et al. 1979. «La Cista domènica de Plans de Ferran (Argençola. Barcelona)». *Ampurias*, 41-42, pàgs. 35-63. Barcelona
- CATALÀ ROCA, P. et al. 1968. *Els castells catalans*. Vol. I, Ed. Dalmau, Barcelona.
- GIRO ROMEU, P. 1968. «Un millario en San Vicente de Calders». *Dyonisos*, 125. Vilafranca del Penedès.
- MAS I CORNELLA; M. PALLARÈS-PERSONAT, J. 1989. «Els gravats rupestres a Catalunya. Una aproximació al seu estudi». *Espacio, Tiempo y Forma*. Revista de la Facultad de Geografía e Historia, Serie I, 2. Madrid.
- NAVARRO FERRER, F. 1983. «Valdecervés», *Historia*. 16,85. Madrid.
- PALLARÈS-PERSONAT, J. 1985. «Contribució amateur al descobriment de la Pintura Rupestre a Catalunya». I Congrés de Grups Amateurs d'Activitats Científiques. Barcelona.
- PALLARÈS-PERSONAT, J. 1987. «Darreres localitzacions d'art rupestre a les Coves Catalanes». *Espeleosis*, 29, pàgs. 17-19. Barcelona.
- PEDRO, E.; REIG, J. 1994. *Arquitectura religiosa romànica de la comarca d'Anoia*. Unió Excursionista de Catalunya. Barcelona.
- RIPOLL PERELLÓ, E.; GIRO ROMEU, P. 1960-1961. «Descubrimiento de pinturas rupestres en Segarull (Olerdola)». *Ampurias* núm. s. XXII-XXIII. Barcelona.
- RUBIO MORA, A.; DEL CASTILLO AGUILÓ, V. 1985. «Nuevas pinturas rupestres en Olerdola (Penedès, Barcelona)». *Actas I Congreso Internacional de Arte Rupestre*. Casp 1986-1987.
- VILASECA, S. 1943. *Los grabados rupestres esquemáticos de la provincia de Tarragona*. Archivo Español de Arqueología. Madrid.
- VILASECA, S. et al. 1961. *La cueva de Vallmajor, sus pinturas rupestres*. Instituto de Estudios Tarraconenses Ramón Berenguer IV. Centro Comarcal de Reus, Serie Arqueológica, 27. Reus.
- VILASECA DE PALLEJÀ, M. L. 1970. «Grabados rupestres de los términos municipales de la Riera y Prades (Tarragona)». *XI Congreso Nacional de Arqueología*. Mérida 1968. Saragossa.
- VIÑAS, R.; SARRIÀ, E.; ALONSO A. 1983. *La pintura rupestre en Cataluña*. Barcelona.